

---

Mario KEVO

**IZRAVNI  
DEMOGRAFSKI GUBICI  
BRODSKO-POSAVSKE  
ŽUPANIJE (1991.-2001.):  
ODABRANI ASPEKTI**



Kretanje stanovništva Brodsko-posavske županije u posljednjem međupopisnom razdoblju (1991.-2001.) zanimljiva je tema koja je u izravnoj vezi sa zbivanjima u Domovinskom ratu. Ipak, još je uvijek nedovoljno istražena unatoč tome što se radi o demografskoj problematici koja je proistekla iz Domovinskog rata, odnosno s njime je u izravnoj vezi. Stoga bi sustavan rad o svim relevantnim aspektima kretanja stanovništva s područja Brodsko-posavske županije zahtijevao komparaciju podataka o kretanju ukupnog broja stanovništva i njegovoj narodnosnoj strukturi, zatim podataka o prirodnom kretanju, dobnoj, spolnoj i obrazovnoj strukturi stanovništva kako bi se donekle precizno moglo ukazati na promjene koje su se dogodile u kretanju stanovništva u posljednjem međupopisnom razdoblju. Naravno, same demografske promjene veoma su kompleksno pitanje i ne mogu se utvrditi na osnovi rezultata jednog međupopisnog razdoblja, ali ni odvojeno od niza drugih činitelja, već se trebaju analizirati u duljem razdoblju. U prilogu ću ukazati na samo neke aspekte te problematike, tj. pokušat ću ukratko prikazati razmjere izravnih demografskih gubitaka koje je Brodsko-posavska županija pretrpjela u posljednjem međupopisnom razdoblju, odnosno gubitaka kao posljedica događanja u Domovinskom ratu. Prije razmatranja problematike izravnih demografskih gubitaka ukratko ću prikazati prostorno-geografske odrednice spomenutog područja i dati podatke o popisnom kretanju stanovništva, utemeljene na konceptu ukupno popisanog stanovništva.

## PROSTORNO-GEOGRAFSKE ODREDNICE I POPISNO KRETANJE STANOVNIŠTVA

---

U društvenom, gospodarskom, povijesnom, demografskom, ali i svekolikom razvoju nekog područja veliku ulogu imaju njegove prirodne značajke. Geografski pokazatelji, klimatska obilježja, prometni položaj, udaljenost od većih središta samo su neki od elemenata čija kombinacija utječe na demografska kretanja područja, promjene u strukturi stanovništva itd. Ukratko ću prikazati geografski značaj, prometni položaj i druge prirodne karakteristike Brodsko-posavske županije, koja je u današnjem prostornom obuhvatu ustrojena krajem 1992. godine. Ti su podaci važni za objašnjavanje problematike područja i njegove funkcije početkom 90-ih godina 20. stoljeća, odnosno za bolje razumijevanje promjena koje su se na tom prostoru dogodile u posljednjem međupopisnom razdoblju, a dodat ću i kraći prikaz popisnog kretanja stanovništva na spomenutom području.

Slavonskobrodsko-novogradiško ili slavonsko Posavlje smješteno je u južnom dijelu Panonske nizine, uz obalu rijeke Save koja je za vrijeme SFR Jugoslavije predstavljala granicu između Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine i koja je s međunarodnim priznanjem obje republike (1992.) postala međunarodna granica. Sa sjevera područje omeđuju Pšunj, Požeško i Diljsko gorje. Brodsko-posavska županija obuhvaća 2.034 km<sup>2</sup>, što čini 3,61% od ukupnog teritorija RH. Prema teritorijalnoj podjeli lokalne uprave i samouprave Hrvatske početkom 90-ih godina prošlog stoljeća na tom su se prostoru nalazile općine Nova Gradiška i Slavonski Brod, koje su se od 1974. nalazile u sklopu Zajednice općina Osijek (Klarić, 1996., 30). Stanovništvo je živjelo u 184 naselja, odnosno svaka je općina imala po 92 naselja, a najveća su bili gradovi Slavonski Brod (55.683) i Nova Gradiška (14.044). Općina Slavonski Brod obuhvaćala je 1.065 četvornih kilometara i tu je živjelo 107,28 stanovnika na km<sup>2</sup>, mnogo više od hrvatskog prosjeka, dok je situacija na području novogradiške općine (969 km<sup>2</sup>, 62,69 st./km<sup>2</sup>) bila suprotna i vrijednost gustoće stanovništva po četvornom kilometru bila je ispod hrvatskoga prosjeka od 84 stanovnika po četvornom kilometru. Prema rezultatima posljednjega prijeratnog popisa stanovništva Hrvatske (1991.) na području obiju općina (Brodsko-posavska županija) živjelo je 174.998 stanovnika ili 3,66% ondašnjeg pučanstva Hrvatske, od kojih su najveći udio u stanovništvu imali Hrvati (80,61%). S udjelom od 11,41% slijedili su Srbi, zatim Jugoslaveni sa 2,92% dok su pripadnici ostalih narodnosnih

skupina u stanovništvu imali udio od 5,06% (*Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske po naseljima 1880.-1991.*, 3,1855, 5, 2809).

Prema regionalnoj tzv. *nodalno-funkcionalnoj diferencijaciji*, čije su osnove društveni i gospodarski pokazatelji, Hrvatska se dijeli na četiri makroregije, a ovaj prostor ulazi u sastav *Osječke makroregije (Istočna Hrvatska)*, što znači da je Osijek makroregionalno središte kojemu su gravitirala ostala slavonska naselja (Rogić, 1984., 77). Drugo najveće sjedište te makroregije je Slavonski Brod, koji je bio središte regionalne gravitacije prostornog okupljanja s više od 50.000 stanovnika.

Prema administrativno-teritorijalnoj reformi lokalne uprave i samouprave, tj. prema *Zakonu o teritorijalnoj podjeli Republike Hrvatske*, od teritorija slavonskobrodske i novogradiške općine 31. prosinca 1992. ustrojena je Brodsko-posavska županija (Cafuta, 2003., 118). Lokalna uprava i samouprava konstituirane su u sklopu dvaju gradova i 26 općina.<sup>1</sup> Tako je područje bivše novogradiške općine ustrojeno u sklopu grada Nove Gradiške te općina Cernik, Davor, Dragalić (1997.), Gornji Bogičevci, Nova Kapela, Okučani, Rešetari, Stara Gradiška, Staro Petrovo Selo i Vrbje, a područje bivše općine Slavonski Brod u sklopu grada Slavenskog Broda te općina Bebrina, Brodski Stupnik, Bukovlje (1997.), Donji Andrijevići, Garčin, Gornja Vrba (1997.), Gundinci, Klakar, Oprisavci, Oriovac, Podcrkavlje, Sibinj, Sikirevci (1997.), Slavonski Šamac, Velika Kapanica i Vrpolje (Bertić, 1996., 19).

Osnovni trendovi demografskog razvoja nekog prostora odražavaju se u brojčanoj dinamici stanovništva, odnosno u promjenama broja stanovnika u odgovarajućim međupopisnim razdobljima. Stoga se u sklopu popisnog kretanja stanovništva nekog područja odražava demografski razvoj, koji je istodobno odraz društveno-gospodarskog razvoja određenoga prostora (Živić, 2000., 248). Na temelju prvog popisa stanovništva prema suvremenim popisnim načelima iz 1857. na tom je području živjelo 74.136 stanovnika, a u idućih gotovo stotinu pedeset godina pučanstvo Brodsko-posavske županije je naraslo na 176.765 stanovnika. Dakle, od 1857. do 2001. na županijskom je području došlo do porasta pučanstva za gotovo 2,4 puta. Podaci o popisnom kretanju stanovništva prikazani su u tablici br. 1, koja sadrži usporedne podatke o brojčanom kretanju stanovništva po međupopisnim razdobljima,

1 Ustroj lokalne uprave i samouprave reformiran je 1997., kada su ustrojene nove općine. U takvim općinama u zagradi navodim da su utemeljene 1997. godine.

prosječnu godišnju vrijednost promjene stanovništva, kao i indekse promjene broja stanovništva u međupopisnim razdobljima te promjene broja stanovništva prema posljednjem popisu stanovništva Republike Hrvatske (2001.) u odnosu na prisutno stanovništvo 1857. i 1981. godine.

Godina popisa	Broj stanovnika	Lančani indeks	Prosje. godišnja promjena	Bazni indeks 2001./1857.	Indeks 2001./1981.
1857.	74136	-	-	100,00	-
1869.	79273	106,93	0,58	106,93	-
1880.	77739	98,06	-0,18	104,86	-
1890.	90751	116,74	1,67	122,41	-
1900.	99979	110,17	1,01	134,86	-
1910.	116540	116,56	1,66	157,20	-
1921.	112693	96,70	-0,30	152,01	-
1931.	128790	114,28	1,43	173,72	-
1948.	134436	104,38	0,26	181,34	-
1953.	142614	106,08	1,22	192,37	-
1961.	154309	108,20	1,03	208,14	-
1971.	164065	106,32	0,63	221,30	-
1981.	167667	102,20	0,22	226,16	100,00
1991.	174998	104,37	0,44	236,05	1,044
2001.	176765	101,00	0,10	238,43	1,054

**Tablica 1.**  
Popisno kretanje stanovništva i pokazatelji promjena u Brodsko-posavskoj županiji od 1857. do 2001.

Izvor: Korenčić, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.-1971.*, Djela JAZU, knj. 54., Zagreb; *Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima 1880.-1991.*, sv. 3. i 5., DZSRH, Zagreb, 1998.; *Popis stanovništva 2001., Statistička izvješća 1.166.*, DZSRH, Zagreb, 2003.

Iz usporednih pokazatelja o brojčanom kretanju stanovništva vidljivi su karakteristični procesi koji prikazuju iste tendencije u Republici Hrvatskoj. Naime, županijsko je područje imalo porast broja stanovnika, osim u razdoblju 1869.–1880. te u razdoblju 1910.–1921. godine, kada je zabilježen pad popisanog stanovništva. Ako se pogleda razdoblje o kojem je riječ, nije teško zaključiti da je na depopulaciju utjecalo veliko iseljavanje s područja Hrvatske i Slavonije, koje je trajalo od sredine 19. stoljeća do početka Prvog svjetskog rata, ali i pogoršanje gospodarskih prilika u Hrvatskoj. Do pogoršanja prilika dovela je i agrarna kriza u Europi, osobito teška od 1873. do 1895., a poslije ukinuća kmetstva, propadanja posjeda i osiromašjenja sela uslijedila je, za ono doba, velika socijalna i demografska pokretljivost (Gross, Szabo, 1992., 308-309). Dakle, stanovništvo Brodsko-posavske županije imalo je nejednak porast što je bilo izravno povezano s migracij-

skim kretanjima i stradanjima u svjetskim ratovima, ali i u Domovinskom ratu. To postaje zorno ako se usporedno promatraju podaci o popisnom kretanju stanovništva prema području bivših općina Nove Gradiške i Slavonskoga Broda (tablice 2 i 3).

**Tablica 2.**  
Popisno kretanje stanovništva i pokazatelji promjena za područje bivše općine Slavonskog Broda od 1857. do 2001.

Godina popisa	Broj stanovnika	Lančani indeks	Pros. godišnja promjena	Bazni indeks 2001./1857.	Indeks 2001./1981.
1857.	42038	-	-	100,00	-
1869.	43947	104,54	0,38	104,54	-
1880.	42457	96,61	-0,31	100,99	-
1890.	49400	116,35	1,64	117,51	-
1900.	54258	109,83	0,98	129,07	-
1910.	63083	116,26	1,63	150,06	-
1921.	61254	97,10	-0,26	145,71	-
1931.	71588	116,87	1,69	170,29	-
1948.	75346	105,25	0,31	179,23	-
1953.	81546	108,23	1,65	193,98	-
1961.	91183	111,82	1,47	216,91	-
1971.	100311	110,01	1,00	238,62	-
1981.	106400	106,07	0,61	253,10	100,00
1991.	114249	107,38	0,74	271,78	107,38
2001.	124349	108,84	0,88	295,80	116,87

Izvor: Kao tablica 1.

**Tablica 3.**  
Popisno kretanje stanovništva i pokazatelji promjena za područje bivše općine Nove Gradiške od 1857. do 2001.

Godina popisa	Broj stanovnika	Lančani indeks	Pros. godišnja promjena	Bazni indeks 2001./1857.	Indeks 2001./1981.
1857.	32098	-	-	100,00	-
1869.	35326	110,06	0,84	110,06	-
1880.	35282	99,88	-0,01	109,92	-
1890.	41351	117,20	1,17	128,83	-
1900.	45721	110,57	1,06	142,44	-
1910.	53457	116,92	1,17	166,54	-
1921.	51439	96,22	-0,34	160,26	-
1931.	57202	111,20	1,11	178,21	-
1948.	59090	103,30	0,19	184,09	-
1953.	61068	103,35	0,67	190,25	-
1961.	63126	103,37	0,42	196,67	-
1971.	63754	100,99	0,01	198,62	-
1981.	61267	96,10	-0,39	190,87	100,00
1991.	60749	99,15	-0,09	189,26	99,15
2001.	52416	86,28	-1,37	163,30	85,55

Izvor: Kao tablica 1.

## IZRAVNI DEMOGRAFSKI GUBICI

Postoje dvije kategorije demografskih gubitaka - izravni i neizravni demografski gubici. U izravne demografske gubitke ubrajaju se osobe koje su poginule uslijed ratnih okolnosti (žrtve), ali i osobe koje su u migracijskim kretanjima napuštale određeno područje zbog ratnih okolnosti (izbjeglice, prognanici, unutrašnje i vanjske migracije), dok neizravne demografske gubitke čine gubici uzrokovani prirodnim smanjenjem, odnosno prirodnom depopulacijom stanovništva nekog područja, i temelje se na procjenama. Usredotočit ću se na prikaz izravnih demografskih gubitaka među stanovništvom Brodsko-posavske županije, odnosno pokušat ću dati kraći prikaz podataka o smrtno stradalim građanima koji ne uključuje i problematiku migracijskih kretanja.

Prema dosadašnjim, ujedno nepotpunim, podacima, na području Brodsko-posavske županije u ratnim je okolnostima uzrokovanim događanjima u Domovinskom ratu, odnosno neposredno nakon njega smrtno stradala ili nestala 1.201 osoba. Na strani hrvatskih vojno-redarstvenih snaga i među civilnim pučanstvom poginula je 841 osoba, dok je na privremeno okupiranim područjima Brodsko-posavske županije poginulo 360 osoba. Dakle, prema apsolutnom broju razvidno je kako su u strukturi poginulih, a prema njihovoj pripadnosti određenoj kategoriji stradalih, najveći gubici prisutni na strani hrvatskih vojno-redarstvenih snaga. Podaci o strukturi poginulih građana s područja Brodsko-posavske županije prikazani su u tablici 4.

**Tablica 4.**  
Struktura izravnih demografskih gubitaka Brodsko-posavske županije (1991.-2001.)

Kategorija poginulih	Apsolutni broj	Relativni udio (%)
Hrv. vojno-redarstvene snage	661	55,04
Civilni	180	15,08
Poginuli na privremeno okupiranim područjima	360	29,98
SVEGA	1201	100,00

Izvor: Kevo, 2006., 96-184, 192-207.

U izračunu izravnih demografskih gubitaka Brodsko-posavske županije koje je pretrpjela u posljednjem međupopisnom razdoblju postoji nekoliko kategorija smrtno stradalih osoba. S obzirom na to da je dio područja Brodsko-posavske županije bio privremeno okupiran te nedostupan hrvatskom državno-pravnom poretku, zasebno ću prikazati podatke za poginule pripadnike hrvatskih voj-



no-redarstvenih snaga i civilno pučanstvo, te za poginule na privremeno okupiranom području. Iako ti podaci neće biti sumarno analizirani, podatke moram tako podijeliti s obzirom na to da ne postoji potpun i konačan popis svih stradalnika s područja Brodsko-posavske županije u posljednjem međupopisnom razdoblju, ali i zato što je postojeći popis poginulih s privremeno okupiranih područja županije zapravo procjena broja stradalih.

Na strani hrvatskih vojno-redarstvenih snaga i među civilnim pučanstvom u Domovinskom ratu na području Brodsko-posavske županije poginula je ili nestala 841 osoba. Od toga broja 77 smrtno stradalih osoba nema potpune podatke, odnosno postojeći su podaci neprecizni (44 branitelja, 33 civila). Dakle, od 764 poginule osobe za koje postoje neprijeporni, tj. potpuni i metodološki utemeljeni podaci, njih čak 617 pripadalo je vojno-redarstvenim snagama, a ostalih 147 poginulih bili su civili. Zajedno s osobama s nepotpunim ili nepreciznim podacima, u Domovinskom ratu je smrtno stradao 661 pripadnik hrvatskih vojno-redarstvenih snaga te 180 civila. Prema relativnim udjelima 78,60% stradalih pripadalo je vojno-redarstvenim snagama, a 21,40% civilnom pučanstvu, dok omjer poginulih iz navedenih kategorija iznosi 3,67 prema 1 (tablica 5).

**Tablica 5.**  
Struktura poginulih Brodsko-posavske županije (hrvatske vojno-redarstvene snage i civilno pučanstvo)

Poginuli	Apsolutni broj	Relativni udio (%)
Vojno-redarstvene snage	617	73,37
Civili	147	17,48
S nepotpunim podacima	77	9,15
<b>SVEGA</b>	<b>841</b>	<b>100,00%</b>

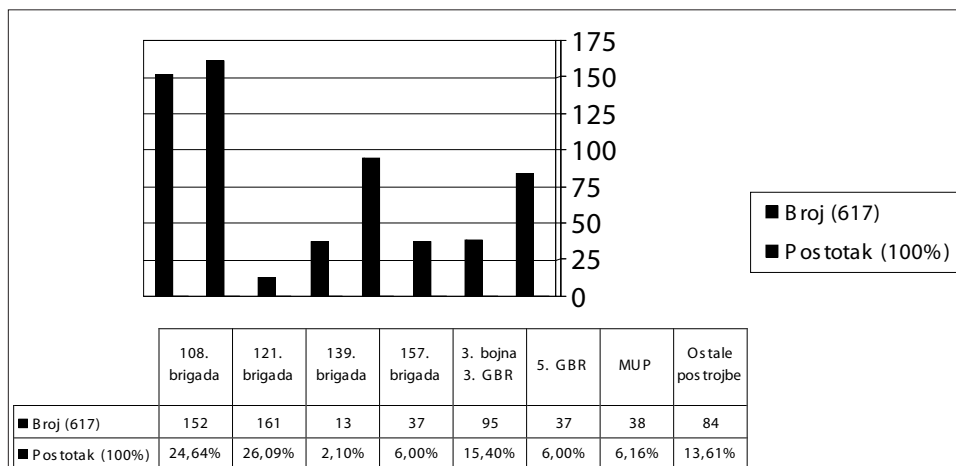
Izvor: Kevo, 2006., 96-184.

Ako se u poredbenoj raščlambi ne bi koristili podaci o poginulima s nepotpunim, odnosno nepreciznim podacima, već samo podaci o smrtno stradalima s neprijeporno utvrđenim podacima, razmjer pripadnika vojno-redarstvenih snaga (617 osoba) u odnosu na smrtno stradale civile (147 osoba) iznosi oko 4,2 naprama 1, tj. na svakog poginulog civila poginulo je nešto više od četiri pripadnika iz sastava vojno-redarstvenih snaga. Prema relativnom udjelu to znači da je udio poginulih pripadnika vojno-redarstvenih snaga iznosio 80,76% : 19,24% poginulih iz kategorije civilnog pučanstva. Ti pokazatelji donekle potvrđuju da su se na brodskom i novogradiškom području vodile iznimno jake borbe, a unatoč tome što je rijeka Sava bila državna granica, ona je praktički bila i prva crta bojišnice na kojoj se mnogo

više ginulo u borbenim djelovanjima. To zorno potvrđuje i usporedba spomenutih podataka s podacima o žrtvama na području cijele Hrvatske. Naime, prema informacijama Ureda za žrtve Vlade Republike Hrvatske, do 30. studenoga 1995. ukupno je smrtno stradalo 9.212 građana, a omjer prema apsolutnom broju i relativnom udjelu žrtava iz sastava vojno-redarstvenih snaga i civila iznosio je otprilike 2 : 1. Od toga broja 6.129 poginulih ili 66,52 % bili su pripadnici vojno-redarstvenih snaga, a 3.083 poginule osobe ili 33,42 % bili su civili (*Stradalnici Domovinskog rata*, 1995.). Dakle, ako se omjer iskazan za područje Brodsko-posavske županije (4,2:1) usporedi s omjerom iskazanim na državnoj razini razvidno je da je to područje bilo izloženo iznimno jakim borbama te praćeno velikim ljudskim gubicima, osobito među pripadnicima vojno-redarstvenih snaga.

Spomenuo sam kako je iz sastava vojno-redarstvenih snaga poginulo najmanje 617 osoba koje su imale prebivalište u Brodsko-posavskoj županiji, a slika 1 prikazuje strukturu poginulih iz sastava vojno-redarstvenih snaga prema pripadnosti određenoj postrojbi.

**Slika 1.**  
Analiza žrtava iz sastava vojno-redarstvenih snaga prema pripadnosti pojedinim postrojbama



Izvor: Kevo, 2006., 96-161.

Najviše smrtno stradalih i nestalih pripadnika imale su dvije pričuvne (R) brigade. Riječ je o 121. novogradiškoj brigadi, koja je imala 161 poginulog (26,09%) te 108. slavonskobrodskoj brigadi ZNG-a, koja je imala 147 poginulih te 5 nestalih pripadnika (24,64%), s prijeratnim prebivalištem na području Brodsko-posavske županije. Zajedno sa 95 poginulih (15,40%) iz sastava 3. bojne 3. (A) gardijske brigade, tri spomenute postrojbe imale su čak 66,13% poginulih od svih poginulih pripadnika iz sastava vojno-redarstvenih snaga. Od ostalih postrojbi najveći udio u strukturi poginulih imali su pripadnici

Ministarstva unutarnjih poslova, dok su podjednak udio (6,0%) imale 157. pričuvna i 5. gardijska brigada.

Ako bi se u raščlambu strukture poginulih prema pripadnosti postrojbama uključili i podaci o smrtno stradanim osobama s nepotpunim, odnosno nepreciznim podacima, gubici su još veći. Naime, tada je najveće gubitke, sa 169 poginulih ili nestalih u Domovinskom ratu, pretrpjela 121. pričuvna novogradiška brigada, dok je 108. slavonskobrodsko brigada imala 158 poginulih i nestalih pripadnika. Sumarni podaci koji uključuju i smrtno stradale s nepotpunim, odnosno nepreciznim podacima prikazani su u tablici 6.

Mario Kevo  
**Izravni demografski  
 gubici Brodsko-  
 posavske županije  
 (1991. - 2001.):  
 odabrani aspekti**

**Tablica 6.**  
 Poginuli Brodsko-  
 posavske županije iz  
 sastava vojno-redar-  
 stvenih snaga (prema  
 pripadnosti pojedinim  
 postrojbama)

Postrojba	Poginuli i nestali	Osobe s nepotpunim podacima	SVEGA
108. brigada	147 + 5	6	158
121. brigada	161	8	169
139. brigada	13	0	13
157. brigada	36 + 1	0	37
3. bojna 3. GBR	95	3	98
5. GBR	37	2	39
MUP	38	1	39
Ostale postrojbe	84	16	100
Nepoznato	0	5	8
SVEGA	617	44	661
%	93,34	6,66	100,00

Izvor: Kevo, 2006., 96-161, 178-181.

Što se civila tiče, u strukturi stradalih zastupljen je veći broj djece. Naime, čak 31 od 147 poginulih osoba s konačnim podacima bila je maloljetna. Relativni udio djece u broju civilnih žrtava na strani hrvatskog civilnog pučanstva iznosi više od petine poginulih, tj. čak 21,09%, što je ujedno zorna potvrda da ciljevi vojnih napada nisu bili isključivo vojni objekti. Takvo stradavanje djece ujedno utječe na ukupnu dobnu strukturu poginulih, koja je sukladno tome bila prilično mlada. O aspektima stradavanja u Domovinskom ratu na području Brodsko-posavske županije govori i nekoliko idućih podataka. Prema dobnoj strukturi smrtno stradalih osoba, tj. izračunu prosječne vrijednosti njihove dobi, prosječna dob poginulih bila je oko 33 navršene godine. Ako se u izračun uključe i podaci za osobe s nepotpunim podacima za koje postoji podatak o dobi, tada prosječna dob svih poginulih raste na 33,64 navršene godine (tablica 7).

	Vojno-redarstvene snage	Civili	Osobe s nepotpunim podacima	SVEGA
Broj poginulih	617	146	56	819 osoba
Prosječna dob	31,12	41,43	41,14	33,64

**Tablica 7.**

Prosječna vrijednost navršene životne dobi poginulih na strani hrvatskih vojno-redarstvenih snaga i civila u Brodsko-posavskoj županiji

Izvor: Kevo, 2006., 96-161.

Naravno da je prosječna vrijednost navršene životne dobi poginulih građana bila različita u različitim kategorijama poginulih. Tako su pripadnici vojno-redarstvenih snaga imali niži prosjek navršene životne dobi ukoliko ga usporedimo s ukupnom prosječnom vrijednosti, odnosno prosjek navršene životne dobi je u toj kategoriji poginulih iznosio samo 31,12 navršenih godina. Potpuno suprotni pokazatelji vezani su uz poginule civile. Prema sumarnim podacima, prosječna dob punoljetnih civilnih žrtava, dakle poginulih osoba starijih od navršene 18. godine života, na strani poginulih u hrvatskome civilnom pučanstvu iznosi gotovo 50 godina (115 osoba = 49,72 god.). No, veći broj poginule djece (31 dijete) snižava prosječnu dobnu vrijednost civilnih žrtava s navršenih gotovo 50 godina života na nešto više od navršene 41 godine života (41,43). Ako bi se ti podaci dodatno raščlanili, odnosno ako bi se zasebno promatrali podaci prema kategorijama žrtava, i to zasebno za poginule i nestale pripadnike iz sastava vojno-redarstvenih snaga te zasebno za poginule civile, dobivaju se podaci o prosječnoj dobi pojedinih kategorija smrtno stradalih osoba. Tako raščlanjeni pokazatelji prikazani su u tablici 8.

**Tablica 8.**

Prosječna dob osoba s poimeničnih popisa

	Prosječna dob osoba s poimeničnih popisa	
Pripadnost	Apsolutni broj	Prosječna dob
108. brigada	152	29,65
121. brigada	161	34,35
139. brigada	13	32,54
157. brigada	37	34,00
3. bojna 3. GBR	95	26,22
5. GBR	37	29,21
MUP	38	29,47
Ostale postrojbe	84	33,20
Osobe nepotp. Podacima	56	41,14
Djeca	31	10,42
Punoljetni civili	116	49,72
SVEGA	819	33,64

Izvor: Kevo, 2006., 96-161, 166-177.

\* Uključuje podatke poginulih među hrvatskim vojno-redarstvenim snagama i civilima za koje je poznata dob.

Prosjekom godina poginulih pripadnika starije su bile dragovoljačke, odnosno pričuvne brigade HV-a. Primjerice, sa 34,35 navršenih godina života, najviši dobni prosjek poginulih pripadnika imala je 121. „R“ brigada iz Nove Gradiške. Prosječna dobna vrijednost poginulih pripadnika iz sastava ostalih postrojbi vojno-redarstvenih snaga (84 osobe) nešto je viša, ali i nepreciznija. Naime, s obzirom na to da su neke od ostalih postrojbi imale po jednog poginulog pripadnika, bilo je nemoguće izračunati prosječnu dob poginulih, pa je stoga izračun nastao na temelju sumarnih podataka svih poginulih pripadnika iz kategorije „ostale postrojbe vojno-redarstvenih snaga“.

Usporedba prosječne vrijednosti dobi potvrđuje kako su dragovoljačke, odnosno pričuvne brigade starije, a profesionalne brigade prilično mlađe. Primjerice, usporedba podataka o dobi poginulih pripadnika 3. bojne 3. A gardijske brigade ili 5. gardijske brigade s ostalim postrojbama iz sastava vojno-redarstvenih snaga. Najniža, odnosno najmlađa prosječna vrijednost dobne starosti prisutna je kod poginulih pripadnika 3. bojne 3. gardijske brigade i iznosi 26,22 navršene godine života. Potom slijede pripadnici iz sastava 5. gardijske brigade sa 29,21 navršenu godinu života, a odmah do njih su, sa 29,47 prosječno navršenih godina života poginuli pripadnici Ministarstva unutarnjih poslova. Dobnu strukturu poginulih, ali i moguće utjecaje na buduća demografska kretanja u Brodsko-posavskoj županiji, najbolje će ilustrirati podaci u tablici 9., gdje su poginule i nestale osobe razvrstane prema osnovnim dobnim skupinama.

Dobna skupina	108. brig.	121. brig.	139. brig.	157. Brig.	3. bojna 3. GBR	5. GBR	MUP	Ostale postr.	Os. nepot. podaci-ma	Djeca	Civili**	SVE-GA
0.-4.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3
5.-9.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	-	11
10.-14.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-	9
15.-19.	5	1	-	-	2	1	-	4	1	8	5	27
20.-24.	43	22	3	5	31	10	10	15	5	-	5	149
25.-29.	34	37	3	6	48	9	13	15	8	-	7	180
30.-34.	33	26	1	7	10	10	7	15	10	-	5	124
35.-39.	22	34	3	12	3	5	2	14	6	-	11	112
40.-44.	9	16	1	4	-	1	5	9	6	-	9	60
45.-49.	5	12	2	2	1	1	1	4	4	-	7	39
50.-54.	1	8	-	1	-	-	-	3	4	-	15	32
55.-59.	-	5	-	-	-	-	-	4	5	-	15	29
60.-64.	-	-	-	-	-	-	-	1	3	-	16	20
65.-69.	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	7	8
70.-74.	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	6	7
75.-79.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
80.-84.	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	4
85.-89.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3
SVE-GA	152	161	13	37	95	37	38	84	56	31	115	819

Izvor: Kevo, 2006., 96-161, 166-177.

\* Uključuje podatke o poginulima među hrvatskim vojno-redarstvenim snagama i civilima za koje je poznata dob.

\*\* Kod punoljetnih civilnih žrtava, dakle iznad navršene 18. godine života, u tekstu spominjem 116 osoba. No, s obzirom na to da za jednu osobu (N. N.) nisam mogao utvrditi dob, izračun u tablici temelji se na bazi podataka 115, a ne 116 poginulih punoljetnih civila.

**Tablica 9.**

Struktura poginulih Brodsko-posavske županije (prema osnovnim dobnim skupinama)

Na temelju podataka prikazanih u prethodnoj tablici razvidno je kako su kod civilnih žrtava (uključujući djecu) zastupljene sve osnovne dobne skupine, dok kod poginulih pripadnika vojno-redarstvenih snaga, uz manje iznimke, poginule osobe ne ulaze u prve tri (do navršene 15. godine života) te u posljednjih šest (iznad 59 navršenih godina života) osnovnih dobnih skupina. Iz podataka je ujedno evidentno da je dobna struktura poginulih pripadnika iz sastava vojno-redarstvenih snaga izrazito nepovoljna, a ovisno o postrojbi ona je zapravo, moglo bi se reći, katastrofalna. Naime, prema dobnoj strukturi poginulih vidljivo je kako je najviše žrtava, njih 180, bilo u dobi od 25. do 29. navršene godine života. Veoma nepovoljnu dobnu strukturu poginulih potvrđuju i podaci kako su iduće

najbrojnije skupine žrtava prema svojoj dobi, također, bile veoma mlade. Primjerice, iduća po brojnosti, sa 149 poginulih, slijedi peta osnovna dobna skupina smrtno stradalih osoba, tj. poginuli koji su u trenutku smrti navršili između 20. i 24. godine života. Odmah zatim, i to u gotovo istom apsolutnom broju poginulih, slijede sedma i osma osnovna dobna skupina, u koju su svrstani poginuli koji su u trenutku smrti imali između 30 i 34 (124 poginule osobe), odnosno između 35 i 39 (112 osoba) godina života. Veoma nepovoljnu dobnu strukturu poginulih potvrđuje i činjenica kako se upravo unutar te četiri spomenute osnovne dobne skupine, a zajedno s prve tri osnovne dobne skupine (do navršene 19. godine života) nalazi ukupno 615 poginulih, što čini čak 75,09% poginulih do navršene 39. godine života na strani hrvatskih vojno-redarstvenih snaga i civilnog pučanstva. Iako nerazmjerno, među civilnim su žrtvama zastupljene sve osnovne dobne skupine, a najviše poginulih civila (46) bilo je u dobi između 50. i 64. navršene godine života. Te tvrdnje najzornije će dočarati dobna struktura poginulih osoba prema osnovnim dobnim skupinama koja je prikazana u tablici 10.

**Tablica 10.**  
Struktura poginulih  
Brodsko-posavske  
županije prema osnovnim  
dobnim skupinama (prema  
apsolutnom broju i  
relativnom udjelu)

Dobna skupina	Voj.-red. snage		Civilni		S nepot. podac.		SVEGA	
	Aps. broj	(%)	Aps. broj	(%)	Aps. broj	(%)	Aps. broj	(%)
0.-4.	-	-	3	2,05	-	-	3	0,37
5.-9.	-	-	11	7,53	-	-	11	0,12
10.-14.	-	-	9	6,17	-	-	9	1,11
15.-19.	13	2,11	13	8,90	1	1,78	27	3,34
20.-24.	139	22,53	5	3,43	5	8,93	149	18,42
25.-29.	165	26,74	7	4,79	8	14,29	180	22,25
30.-34.	109	17,67	5	3,43	10	17,86	124	15,33
35.-39.	95	15,40	11	7,53	6	10,71	112	13,84
40.-44.	45	7,29	9	6,17	6	10,71	60	7,42
45.-49.	28	4,53	7	4,79	4	7,14	39	4,82
50.-54.	13	2,11	15	10,27	4	7,14	32	3,96
55.-59.	9	1,46	15	10,27	5	8,93	29	3,58
60.-64.	1	0,16	16	10,96	3	5,37	20	2,47
65.-69.	-	-	7	4,79	1	1,78	8	0,99
70.-74.	-	-	6	4,11	1	1,78	7	0,87
75.-79.	-	-	2	1,38	-	-	2	0,25
80.-84.	-	-	2	1,38	2	3,58	4	0,49
85.-89.	-	-	3	2,05	-	-	3	0,37
KATEGORIJE	617	100,00	146	100,00	56	100,00	819	100,00
SVEGA	617	75,34	146	17,83	56	6,83	819	100,00

Izvor: Kevo, 2006., 96-161, 166-184.

\* Uključuje podatke o poginulima među hrvatskim vojno-redarstvenim snagama i civilima za koje je poznata dob.

Prethodna tablica prikazuje raščlanjene podatke za ukupno 819 smrtno stradalih osoba, tj. za osobe poginule u Brodsko-posavskoj županiji za vrijeme Domovinskog rata za koje su poznati konačni podaci te za poginule osobe za koje još uvijek nisu poznati svi podaci (poginuli s nepotpunim, odnosno nepreciznim podacima), ali za koje je poznata dob u vrijeme stradanja. Najviše poginulih, odnosno 22,25% u vrijeme pogibije, navršilo je između 25 i 29 godina života. Odmah potom prema broju poginulih s relativnim udjelom od 18,42% slijede osobe koje su u trenutku pogibije navršile između 20. i 24. godine života, a potom sa 15,33 te 13,84-postotnim udjelom slijede žrtve koje su bile u dobnim skupinama od 30. do 34. te od 35. do 39. navršene godine života. Ako bi se ti pokazatelji dodatno raščlanili, kao što je učinjeno u tablici 10, nameću se još neki, izrazito nepovoljni, zaključci nego kada bi se podaci o svim poginulim osobama analizirali zajedno. Naime, prema dodatnoj raščlambi razvidno je da je relativni udio smrtno stradalih pripadnika iz sastava hrvatskih vojno-redarstvenih snaga iznosio više od tri četvrtine, odnosno 75,34% ukupnog broja poginulih, a najviše poginulih osoba je, kao i u ukupnom sumarnom prikazu prema osnovnim dobnim skupinama, pripadalo dobnj skupini od 25. do 29. navršene godine života. No, prema dodatnoj raščlambi za razliku od podataka iskazanih za ukupni broj poginulih, relativni je udio poginulih iz spomenute osnovne dobne skupine još veći te iznosi 26,74% (165 poginulih) od svih poginulih pripadnika iz sastava vojno-redarstvenih snaga. Prema zastupljenoj brojnosti identično je s ostalim osnovnim dobnim skupinama, ali i tu je relativni udio poginulih u dobnim skupinama (20.-24., 30.-34. i 35.-39.) viši od prosjeka te redom iznosi: 22,53% (139 žrtava), 17,67% (109 žrtava) te 15,40% (95 žrtava). Dakle, kod poginulih pripadnika iz sastava vojno-redarstvenih snaga relativni udio mladih, a prema brojnosti žrtava najvećih dobnih skupina, iznimno je visok. Unutar navedene četiri dobne skupine od navršene 20. do 39. godine života nalazi se čak 508 poginulih ili 82,34% svih poginulih pripadnika iz sastava hrvatskih vojno-redarstvenih snaga koji su imali prebivalište na području Brodsko-posavske županije. Ako se tim podacima pridodaju podaci za poginule pripadnike postrojbi koji su u trenutku pogibije imali do navršene 19. godine života, udio poginulih čija je dob bila niža od 39 navršenih godina života iznosi čak 84,45% iz sastava vojno-redarstvenih snaga. Preostalih 96 smrtno stradalih pripadnika vojno-redarstvenih snaga čini 15,55% poginulih iz sastava vojno-redarstvenih snaga, a pripadali su osnovnim dobnim skupinama od 40. do 64. navršene



godine života. Međutim, i u tim osnovnim dobnim skupinama primjetna je silazna putanja broja poginulih proporcionalno s povećavanjem njihove dobi. Tako su najbrojniji bili mlađi pripadnici, a tek jedna od evidentiranih žrtava ulazila je u prvu osnovnu dobnu skupinu starog stanovništva, odnosno u trenutku pogibije je navršila između 60. i 64. godine života.

Od ranije iznesenih pokazatelja razlikuju se podaci za civilne žrtve rata čiji je relativni udio u ukupnom broju poginulih na strani vojno-redarstvenih snaga i civilnoga pučanstva iznosio 17,83%, a u toj kategoriji žrtava djeca imaju visok udio od čak 21,09%.<sup>2</sup> U kategoriji civilnih žrtava zastupljene su sve osnovne dobne skupine, odnosno poginuli su u trenutku pogibije imali do navršene 89. godine života, a najviše žrtava pripadalo je dobnj skupini od 55. do 59. navršene godine života, odnosno 16 poginulih osoba, što čini 10,96% civilnih žrtava. S jednakim udjelom od 10,27% ili s po 15 poginulih osoba slijede dvije starosne skupine stanovništva od navršene 45. do 54. godine života, a zatim osnovna dobna skupina od navršene 35. do 39. godine života, kojoj je pripadalo 11 žrtava (7,53%). Za razliku od vojno-redarstvenih snaga, gdje je prisutan iznimno visok udio poginulih iz mladih dobnih skupina do 39. godine života, tj. njih čak 84,45%, kod civilnog pučanstva taj je udio prisutan sa 22,61%, a ako se u izračun uključe podaci za poginule maloljetne osobe, relativni udio žrtava iz mladih dobnih skupina raste na čak 43,83%.

Prema dosadašnjim nepotpunim podacima u Hrvatskoj je među hrvatskim civilnim pučanstvom u Domovinskom ratu poginulo 306 djece, a relativni udio malodobnih žrtava s područja Brodsko-posavske županije u njihovom ukupnom broju iznosi 10,13%. Relativni udio djece poginule na županijskom području rastao je obrnuto proporcionalno promatranom razdoblju, odnosno što je promatrano razdoblje bilo kraće, udio poginule djece u ukupnom broju malodobnih žrtava u Hrvatskoj bio je viši zato što su tri djeteta sa županijskog područja poginula 1991., a preostalih 28-ero poginulo je tijekom iduće godine. Prema podacima Odjela za informiranje Ministarstva zdravstva u Hrvatskoj je do 4. siječnja 1993. poginulo 75-ero djece (*Kronologija 1989.-1998.*, 236). U tome je trenutku relativni udio djece poginule na području Brodsko-posavske županije u ukupnom broju malodobnih žrtava iznosio čak

2 Izračunom podataka iz tablice 10 udio smrtno stradale djece u broju civilnih žrtava iznosi 21,23%, ali stvarni udio je 21,09%. Razlika je nastala kao posljedica nevrštavanja u tablicu jedne osobe za koju nije utvrđena dob u trenutku pogibije. Usp. prethodnu bilješku.

41,33%. Relativni odnosi postupno su se smanjivali, pa je prema podacima Ureda za žrtve rata Vlade Republike Hrvatske zaključno sa 19. svibnja 1995. u Hrvatskoj, a na temelju evidencije Ureda za žrtve rata i Ministarstva zdravstva, poginulo 254-ero djece (*Djeca stradala u ratu*, 1995.).<sup>3</sup> U tom se trenutku relativni udio smrtno stradale djece s područja Brodsko-posavske županije u ukupnom broju malodobnih žrtava na području Republike Hrvatske spustio na 12,20%. O dobnoj strukturi poginule djece s područja Brodsko-posavske županije više će reći podaci prikazani u tablici 11.

**Tablica 11.**  
Poginula djeca

Dob	Broj	%
0.-6.	7	22,58
7.-10.	10	32,26
11.-14.	6	19,35
15.-17.	8	25,81
SVEGA	31	100,00

Izvor: Kevo, 2006., 166-168.

\* Uključuje podatke o poginuloj djeci na strani hrvatskoga civilnog pučanstva.

U prethodnoj tablici prikazana je dobna struktura žrtava prema školskim dobnim skupinama, odnosno predškolskoj dobi. Radi se o raščlambi prema dobi pohađanja od 1. do 4., odnosno 5. do 8. razreda osnovnoškolskog obrazovanja te prema srednjoškolskoj dobi. Iz podataka je razvidno kako je najviše djece, njih 10-ero ili 32,26%, smrtno stradalo u dobi od 7. do 10. navršene godine života (u dječjoj dobi pohađanja 1. do 4. razreda osnovne škole), a po brojnosti slijede žrtve srednjoškolske dobi.

Upravo ranije navedeni pokazatelji vezani uz dobnu strukturu žrtava nameću nekoliko osnovnih zaključaka, iznimno važnih za projekciju demografskih kretanja u Brodsko-posavskoj županiji. Naime, iznimno visok udio mladih žrtava utjecat će na nekoliko aspekata demografskog razvoja, a to će se kroz određeno razdoblje ogledati u iznimno nepovoljnoj dobnoj i spolnoj strukturi stanovništva. Takva kretanja prvenstveno će se odraziti na prirodno kretanje stanovništva, koje će biti negativno te će doći do smanjenja broja živorođenih. Smanjivanje broja djece i mladog stanovništva rezultirat će jedino porastom broja starog stanovništva, tj. njegovog relativnog udjela. Izravna posljedica takvih kretanja bit će prirodna depopulacija

<sup>3</sup> *Djeca stradala u Domovinskom ratu*, Podaci Ureda za žrtve rata Vlade Republike Hrvatske, 23. svibnja 1995.

stanovništva, odnosno sporo, ali konstantno smanjivanje broja stanovništva na županijskom području. Te tvrdnje zorno potvrđuje i analiza broja žrtava prema velikim dobnim skupinama, tj. prema dobnim skupinama do 19. navršene godine života (Mlado stanovništvo), potom od 20. do 59. te dobnja skupina žrtava koje su u vrijeme pogibije imale 60 ili više godina života (Staro stanovništvo). Ti su pokazatelji prikazani u tablici 12.

Dob/ pripadnost	0.–19.	20.–59.	60. +	SVEGA
108. brigada	5	147	-	152
121. brigada	1	160	-	161
139. brigada	-	13	-	13
157. brigada	-	37	-	37
3. bojna 3. GBR	2	93	-	95
5. GBR	1	36	-	37
MUP	-	38	-	38
Ostale postrojbe	4	79	1	84
S nepotpunim podacima	1	48	7	56
Djeca	31	-	-	31
Civili	5	74	36	115
SVEGA	50	725	44	819

Izvor: Kevo, 2006., 96-161, 166-184.

\* Uključuje podatke o poginulima među hrvatskim vojno-redarstvenim snagama i civilima za koje je poznata dob.

Prema podacima u prethodnoj tablici vidljivo je kako je čak 725 od 819 poginulih osoba ili njih čak 88,52% pripadalo drugoj velikoj dobnj skupini, odnosno te su osobe u vrijeme pogibije navršile između 20 i 59 godina života, a zajedno s 50 žrtava (6,11%) iz prve, ujedno najmlađe, velike dobne skupine udio poginulih popeo se na 94,63% ukupnog broja poginulih na strani hrvatskih vojno-redarstvenih snaga i civilnog pučanstva za koje je poznata njihova dob. Iz toga proizlazi da u najstariju veliku dobnju skupinu pripadaju 44 poginule osobe koje čine relativni udio od samo 5,37% u ukupnome broju poginulih.

**Tablica 12.**  
Poginuli Brodsko-posavske županije prema velikim dobnim skupinama

## POGINULI NA PRIVREMENO OKUPIRANIM PODRUČJIMA (1991.-1995.)

---

Pitanje poginulih građana srpske narodnosti koji su se pobunili protiv hrvatskoga državno-pravnog poretka predstavlja poseban problem pri razmatranju izravnih demografskih gubitaka, odnosno demografskih promjena uzrokovanih Domovinskim ratom. Svaki pokušaj istraživanja demografske problematike na privremeno okupiranim područjima u razdoblju od 1991. do 1995. bitno je ograničen nedostatkom kvalitetnih izvora na temelju kojih bi se utvrdilo činjenično stanje te je ograničen na pretpostavke i procjene. Republika Hrvatska, odnosno njezine institucije, od kojih je u tim pitanjima svakako najvažniji Državni zavod za statistiku, zbog nedostupnosti određenih područja Hrvatske nisu vodile evidenciju o smrtno stradalim građanima na tim područjima, odnosno o bilo kakvim demografskim pokazateljima za vrijeme Domovinskog rata. Stoga se rješavanje tog pitanja svodi na pokušaj što preciznije procjene demografskih kretanja kao i broja poginulih građana na tom području u razdoblju od 1991. do 1995. godine.

Već sam spomenuo da se u analizi izravnih demografskih gubitaka na spomenutom području rješenje problematike svodi na pokušaj što preciznije procjene gubitaka uporabom složenog komparativnog postupka usporedbe više dostupnih izvora podataka (s obzirom na ograničenost prostora, ovdje neću govoriti o metodološkim aspektima usporedbe podataka, odnosno eliminacije netočnih podataka, a za postupak procjene usp. Kevo, 2006., 185-191). U tablici 13 prikazan je procijenjeni broj smrtno stradalih osoba s privremeno okupiranih područja Brodsko-posavske županije (zapadni dio bivše općine Nove Gradiške, odnosno dio samoproglašene općine Okučana) prema apsolutnom broju i relativnom udjelu te struktura pripadnosti poginulih osoba pojedinim kategorijama stradalih osoba. Želim jedino dodati, vezano za problematiku procjene broja smrtno stradalih osoba na privremeno okupiranim područjima da je očit problem nemogućnosti razlikovanja civilnih od vojnih žrtava, zato što su u dostupnim izvorima sve osobe popisane abecednim redoslijedom bez navođenja pripadnosti.

Iz usporedne analize dostupnih izvora (usp. Kevo, 2006., 185-191) proizlazi kako je procijenjeni broj poginulih građana s privremeno okupiranih područja Brodsko-posavske županije u Domovinskom ratu iznosio 356 osoba. Od toga broja 296 osoba bilo je muškog i 60 ženskog spola, a među stradalima je bilo i sedmero djece. 15 osoba je prebivalištem bilo s područja bivše općine Slavonski

Brod, a ostali su poginuli građani (341) prebivalište imali na području bivše općine Nova Gradiška.

Jedan od glavnih problema u pokušaju procjene broja smrtno stradalih građana s privremeno okupiranih područja bilo je utvrđivanje strukture pripadnosti poginulih osoba, odnosno utvrđivanje jesu li poginuli stradali kao dio civilnog pučanstva ili kao pripadnici borbenih snaga odmetnutih građana. Dakle, osim sedmero poginule djece, za koje je potpuno razumljivo da predstavljaju civilne žrtve, bilo je veoma teško razlučiti koje su od poginulih osoba bili civili.

U strukturi procijenjenog broja poginulih građana s privremeno okupiranih područja Brodsko-posavske županije civili su imali relativni udio od 25% (89 osoba), a pripadnici borbenih snaga 26,69% (95 osoba). Za preostale 172 poginule osobe na temelju dostupnih izvora nisam uspio utvrditi kategoriju pripadnosti, ali vrlo je vjerojatno da su među njima zastupljeni poginuli građani iz obje kategorije. Djelomično rekonstruirana struktura prema apsolutnom broju i relativnim udjelima prikazana je u tablici 13.

Poginuli-pripadnost	Apsolutni broj	%
TO	95	26,69
Civili	89	25,00
Nepoznato	172	48,31
SVEGA	356	100,00

Izvor: Kevo, 2006., 192-207.

Iz podataka u tablici 13 razvidno je kako je razmjer poginulih pripadnika *Teritorijalne odbrane* (95 osoba) u odnosu na poginule civile (89 osoba) gotovo jednak, 1,07:1. Dakle, na svakog poginulog civila poginulo je nešto više od jednog pripadnika TO-a (51,63% : 48,37%). S obzirom na to da je analiza nastala na temelju podataka za nešto više od polovice poginulih građana (51,69%) struktura bi naravno bila vjerojatno drugačija da su poznati podaci o pripadnosti ostalih poginulih građana.

Prema dobnoj strukturi poginulih, odnosno izračunu prosječne vrijednosti njihove dobi, koji se temelji na broju osoba za koje je poznata dob, proizlazi da je prosječna dob svih smrtno stradalih osoba na privremeno okupiranim područjima bila oko 45 navršениh godina života, a radi se o znatno većoj vrijednosti u odnosu na vrijednosti iskazane na strani hrvatskih vojno-redarstvenih snaga i civilnog pučanstva (usp. tablice 7-12). Podaci o prosječnoj vrijednosti navršene životne dobi poginulih prema kategorijama pripadnosti prikazani su u tablici 14.

**Tablica 13.**  
Struktura poginulih na  
privremeno okupiranom  
području Brodsko-po-  
savske županije

	Teritorijalna odbrana	Civili	Nepoznata pripadnost	SVEGA
Broj**	89 osoba	80 osoba	176 osoba	322 osoba
Prosječna dob	36,42 god.	53,73 god.	45,78 god.	45,17 god.

**Tablica 14.**

Prosječna vrijednost navršene životne dobi poginulih građana s privremeno okupiranih područja

Izvor: Kevo, 2006., 192-207.

\* Uključuje podatke poginulih građana za koje je poznata dob.

\*\* Uključuje samo poginule za koje je poznata dob.

Podatke prikazane u prethodnoj tablici nije potrebno dodatno objašnjavati. Sasvim je razumljivo da je prosječna vrijednost životne dobe poginulih imala različitu vrijednost u različitim kategorijama pripadnosti smrtno stradali građana, tj. ovisno o tome jesu li bili pripadnici *Teritorijalne odbrane*, civili itd. Najmanju prosječnu vrijednost dobi imali su građani poginuli u sklopu *Teritorijalne odbrane*, čiji je prosjek navršene životne dobi u trenutku pogibije iznosio 36,42 navršene godine života, dok su sasvim suprotni pokazatelji vezani za stradale civile.

S gotovo 58 navršenih godina života najveću vrijednost prosječne dobi imali su punoljetni civili, a uključivanjem smrtno stradale djece (prosjek 10,71 godina) prosječna se dobnost spustila na nešto manje od 54 navršene godine života. U tablici 15 su kategorije poginulih građana razvrstane prema osnovnim dobnim skupinama.

**Tablica 15.**

Kategorije poginulih prema osnovnim dobnim skupinama

Osnovna dobnost skupina	TO	Nepoznata pripadnost	Djeca	Civili	SVEGA
0.-4.	-	-	-	-	-
5.-9.	-	-	3	-	3
10.-14.	-	-	2	-	2
15.-19.	1	2	2	-	5
20.-24.	17	9	-	2	28
25.-29.	10	23	-	2	35
30.-34.	15	11	-	1	27
35.-39.	14	14	-	7	35
40.-44.	13	19	-	8	40
45.-49.	5	18	-	6	29
50.-54.	6	7	-	7	20
55.-59.	3	12	-	3	18
60.-64.	4	12	-	11	27
65.-69.	-	4	-	3	7
70.-74.	1	7	-	5	13
75.-79.	-	3	-	5	8
80.-84.	-	5	-	10	15
85.-89.	-	4	-	3	7
Nepoznata dob	6	22	-	9	37
SVEGA	95	172	7	82	356

Izvor: Kevo, 2006., 192-207.

Podaci u prethodnoj tablici govore da su kod poginulih civila zastupljene sve osnovne dobne skupine, a prema samoj dobnoj strukturi zamjetno je kako je najveći broj poginulih pripadao osnovnim dobnim skupinama od 35. do 44. navršene godine života (75 poginulih). Sa 35 poginulih osoba slijedi dobna skupina žrtava koje su u trenutku pogibije navršile 25 do 29 godina života, a s gotovo jednakim brojem poginulih slijede dobne skupine od 45. do 49. (29 osoba), zatim od 20. do 24. (28 poginulih), 30. do 34. (27 osoba) te od 60. do 64. (27 osoba) navršene godine života. Prema relativnom udjelu poginuli građani (221 osoba) iz spomenutih osnovnih dobnih skupina čine gotovo 70% od svih poginulih građana na privremeno okupiranim područjima Brodsko-posavske županije za koje je poznata njihova dob u trenutku pogibije (319 osobe).

Analiza dobi poginulih građana prema velikim dobnim skupinama do 19. navršene godine života (skupina mladog stanovništva), potom od 20. do 59. te dobne skupine osoba koje su u vrijeme pogibije imale 60 ili više godina života (skupina starog stanovništva) trebala bi ukazati na još neke zaključke vezane uz demografsku problematiku proisteklu iz Domovinskog rata. Ova je analiza prikazana u tablici 16, a podaci o poginulim osobama su prikazani prema apsolutnom broju i relativnom udjelu te su razvrstani prema pripadnosti poginulih građana.

**Tablica 16.**  
Poginuli građani s  
privremeno okupiranih  
područja Brodsko-  
posavske županije  
prema velikim dobnim  
skupinama

Dobna skupina	0.-19. god.		20.-59. god.		60. i više god.		Nepoznate dobi		SVEGA	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Pripadnost										
TO	1	1,05	83	87,37	5	5,26	6	6,32	95	100,00
Civili	7	7,87	36	40,45	37	41,57	9	10,11	89	100,00
Nepoznato	2	1,16	113	65,70	35	20,35	22	12,79	172	100,00
SVEGA	10	2,81	232	65,17	77	21,63	37	10,39	356	100,00

Izvor: Kevo, 2006., 192-207.

## UMJESTO ZAKLJUČKA

U posljednjem međupopisnom razdoblju Brodsko-posavska županija je zbog ratnih stradavanja izgubila gotovo 1.200 stanovnika od kojih je, gledano prema osnovnim dobnim skupinama, velika većina poginulih osoba pripadala kategorijama mlađeg stanovništva. Apsolutni broj možda se ne čini znatnim, no prema relativnom udjelu izravni ratni gubitak Brodsko-posavske županije iznosio je gubitak od 0,684% stanovništva koje je na tome područ-

ju popisano 1991. godine. Pravu sliku razmjera izravnih ratnih gubitaka možda će dati tek usporedba s popisanim stanovništvom na državnoj razini. Dakle, tek ilustrativno spominjem da je takav relativni udio prisutan na državnoj razini, odnosno da je u posljednjem međupopisnom razdoblju Republika Hrvatska imala toliki udio izravnih ratnih gubitaka u odnosu na stanovništvo popisano 1991. godine, izravni ratni gubitak, tj. broj koji ne uključuje migracijska kretanja i procijenjeni broj nerođene djece zbog ratnih okolnosti, značio bi da je Republika Hrvatska iz rata izašla s oko 30.000 poginulih građana. Naravno, radi se samo o ilustrativnoj usporedbi, ali možda tek taj podatak daje precizniju sliku o razmjeru izravnih ratnih gubitaka koje je u posljednjem međupopisnom razdoblju pretrpjela Brodsko-posavska županija.

Strukturalno te statističko-kvantitativnim metodama dobiveni podaci o izravnim ratnim gubicima, koje je kao posljedicu događaja u Domovinskom ratu pretrpjelo stanovništvo Brodsko-posavske županije u posljednjem međupopisnom razdoblju (1991.-2001.), zapravo upućuju na nekoliko zaključaka. Naime, iz dobne strukture poginulih razvidno je da će veći broj smrtno stradalog mlađeg stanovništva, između ostaloga, utjecati i na reproduktivnu sliku stanovništva Brodsko-posavske županije. Dakle, iako su već prema rezultatima popisa stanovništva iz 2001. godine prisutne depopulacija stanovništva te proces demografskog starenja ti će se procesi dodatno ubrzati, a izravni ratni gubici će svakako utjecati i na dobnu i spolnu strukturu stanovništva. Podaci koji su analizirani prema poginulim građanima na strani hrvatskih vojno-redarstvenih snaga i u civilnom pučanstvu te zasebno za poginule na privremeno okupiranom području Brodsko-posavske županije, pokazuju kako je na strani hrvatskih vojno-redarstvenih snaga i civilnoga pučanstva prisutan izravni ratni gubitak vitalnijeg dijela stanovništva nego li je to slučaj s poginulima s privremeno okupiranih područja.

Umjesto zaključka moram tek spomenuti kako utvrđivanje demografske problematike proizašle iz Domovinskog rata na području Brodsko-posavske županije zahtjeva sustavnu i opširniju analizu prikazanih podataka te njihovu usporedbu s nizom drugih izvora u cilju utvrđivanja stvarnog utjecaja Domovinskog rata, odnosno izravnih ratnih gubitaka na buduće kretanje stanovništva Brodsko-posavske županije. S obzirom na ograničeni opseg ovog rada prikazani su samo osnovni podaci vezani uz izravne gubitke, a za kvalitetniju sliku utjecaja na kretanje stanovništva svakako bi, prije svega, trebalo ukazati i na migracijska kretanja te na pitanje fertiliteta.



Zaključno pitanje kako će i u kolikom opsegu izravni demografski gubici utjecati na buduće kretanje stanovništva Brodsko-posavske županije, tek čeka odgovor. No, već u popisima stanovništva koji će slijediti štošta će biti jasnije, a negativne posljedice pretrpljenih gubitaka trebale bi se odraziti već u popisu stanovništva koji bi se trebao provesti 2011. godine.

## LITERATURA

---

- BERTIĆ, I. (1996.), Najnovije promjene u teritorijalno-upravnom ustrojstvu Republike Hrvatske, *Geografski horizont*, br. 2.
- CAFUTA, I. (2003.), *Slavonski Brod 1990.-1992.: Hrvatski demokratski pokret i Domovinski rat: Kronologija*, Slavonski Brod, Muzej brodskog Posavlja.
- GROSS, M., SZABO, A. (1992.), *Prema hrvatskome građanskom društvu*, Zagreb, Globus.
- KEVO, M. (2006.), *Stradalnici Brodsko-posavske županije u Domovinskom ratu*, Hrvatski institut za povijest, Slavonski Brod, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- KLARIĆ, Z. (1996.), Teritorijalno-politička organizacija i centralno-mjesni sustav Hrvatske, Zbornik radova, I. hrvatski geografski kongres, *Geografija u funkciji razvoja Hrvatske*, Zagreb, Hrvatsko geografsko društvo.
- KORENČIĆ, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.-1971.*, Djela JAZU, knj. 54, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- KRMPOTIĆ, M. ur. (1998.), *Kronologija rata 1989.-1998., Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH)*, Zagreb, Hrvatski informativni centar & "Slovo".
- ROGIĆ, V. (1984.), Jednostavnost i fleksibilnost koncepta nodalno-funkcionalne diferencijacije SR Hrvatske, *Geografski glasnik*, god. 46.

ŽIVIĆ, D. (2000.), Kretanje broja stanovnika i prostorni razmještaj stanovništva hrvatskog Podunavlja (1857.-1991.), 2. *hrvatski geografski kongres, Lovran, 30. rujna - 03. listopada 1999.:* zbornik radova, Zagreb, Hrvatsko geografsko društvo.

## IZVORI

---

*Djeca stradala u Domovinskom ratu, Podaci Ureda za žrtve rata Vlade Republike Hrvatske, Zagreb, 23. svibnja 1995.*

*Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880.-1991. po naseljima, prir. Jakov GELO i dr., Republika Hrvatska, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1998., sv. 3, sv. 5.*

*Popis stanovništva 2001., Statistička izvješća 1.166., Zagreb, Državni zavod za statistiku, 2003.*

*Stradalnici Domovinskog rata, Podaci od 30. studenoga 1995. (Stradalnici Domovinskog rata-struktura), Ured za žrtve rata, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, 1995., Hrvatski informativni centar (HIC), Zagreb, REG 0159, Preslika, Knjižnica Podružnice za povijest, Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, Slavonski Brod.*